

РОЗДІЛ 4. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

ІМПЕРАТИВИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА: СТРАТЕГІЧНИЙ ПІДХІД ТА АНТИКРИЗОВІ ЗАХОДИ

IMPORTS OF ECONOMIC SAFETY OF THE ENTERPRISE: STRATEGIC APPROACH AND ANTI-CRISIS MEASURES

УДК 33:338

Аванесова Н.Е.

д.е.н., професор кафедри фінансів та кредиту
Харківський національний університет будівництва та архітектури

Середа К.Г.

магістр
Харківський національний університет будівництва та архітектури

Киричок В.М.

магістр
Харківський національний університет будівництва та архітектури

У статті обґрунтовано підходи до визначення сутності імперативів розвитку економічної безпеки промислових підприємств у системі національної безпеки країни, подано їх класифікацію та специфіку проявів; особливу увагу зосереджено на аналізі імперативів середовища, процесу та результату розвитку індикаторів економічної безпеки промислових підприємств. Обґрунтовано процес ідентифікації та формування системи імперативів розвитку економічної безпеки підприємств у системі національної безпеки країни.

Ключові слова: стратегія, економічна безпека, промислове підприємство, розвиток, моніторинг, індикатори, криза, імператив.

В статті обґрунтовано підходи к определению сущности императивов развития экономической безопасности промышленных предприятий в системе национальной безопасности страны, представлена их классификация и специфика проявлений; особое внимание сосредоточено на анализе императивов среды, процесса и результата развития индикаторов экономической без-

опасности промышленных предприятий. Обоснован процесс идентификации и формирования системы императивов развития экономической безопасности предприятий в системе национальной безопасности страны.

Ключевые слова: стратегия, экономическая безопасность, промышленное предприятие, развитие, мониторинг, индикаторы, кризис, императив.

The article substantiates approaches to determining the imperative of economic security of industrial enterprises in the system of national security of the country, their classification and peculiarities of manifestation; Particular attention is paid to the analysis of environmental imperatives, the process and development of indices of industrial safety of industrial enterprises. The process of identification and formation of a system of imperatives for the development of economic security of enterprises in the system of national security of the country is substantiated.

Key words: strategy, economic behavior, industrial enterprises, development, monitoring, indicators, crisis, improvements.

Постановка проблеми. Незважаючи на наявність певного обсягу наукових досліджень щодо імперативів розвитку економічної безпеки підприємств у системі національної безпеки країни, відсутні комплексно ґрунтовні роботи щодо сутності імперативів, їх групування, логічних залежностей та закономірностей впливу, наслідків, змістовного наповнення. Тому є необхідність у розгляді етимології цієї наукової категорії з метою визначення її сутності, глибинного змісту і, відповідно, виокремлення та аналізу ключових імперативів розвитку економічної безпеки підприємств у межах стратегічного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі моменти цієї теми були висвітлені у працях зарубіжних та вітчизняних дослідників [3; 7; 10; 4; 9]: Х. Булла, Д. Буркальцевої, З. Варналій, Е. Гідденса, С. Глазьєва, П. Кінга, Д. Ламбера, Р. Ноллана, Д. Нортона, Д. Хелда.

Незважаючи на актуальність поставленої проблеми, нині в науковій літературі не досить розкрито питання стратегічного підходу щодо формування механізму економічної безпеки держави.

У сучасній науковій економічній платформі імперативи досить часто використовуються як зрозуміле явище без детального аналізу чи пояс-

нення розуміння їхньої глибинної сутності. Так, зазвичай розглядаються окремі явища як імперативи розвитку економіки (стійке економічне зростання, інноваційні перетворення, креативні кадри тощо) або як певні розрізнені імперативи щодо окремих сфер, галузей діяльності (екологічні, соціальні, стратегічні, євроінтеграційні, гуманістичні, креативні, культурні).

Фундаментальні дисертаційні дослідження проведені щодо імперативів глобального розвитку економічних систем такими науковцями, як Н. Стукало [1], І. Тимків [2], О. Швиданенко [3]. У наукових дослідженнях, присвячених туризму, теж простежується аналіз імперативів в різних аспектах, де вони зазвичай трактуються як ключові особливості, тенденції, фактори розвитку.

Метою статті є визначення стратегічних напрямів забезпечення економічної безпеки підприємств у системі національної безпеки держави на перетині курсів євроінтеграції та глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Щодо імперативу, то насамперед слід розглянути підхід Е. Канта, який визначає його як правило, що містить об'єктивний примус до вчинку певного виду і виділяє: категоричний імператив – безумовне етичне розпорядження про належну поведінку

людини як розумної істоти, що володіє вільною волею, та гіпотетичний імператив – вимоги, яких слід дотримуватися як необхідних умов, аби досягти поставлених цілей [9]. Е.З. Мірская в імперативах вбачає правила, які виражаються у формі дозволів, заборон, приписів, уподобань тощо. [10].

Загалом більшість філософських словників імператив трактують як принцип, що має характер беззаперечної повинності та базується на глибоких морально-етичних переконаннях [11], що в результаті робить формалізовану норму максимально ефективною.

Отже, саме в цьому криється основна відмінність формальних та неформальних правил Д. Норта від імперативу.

Термін «імператив» походить від лат. *imperatus* – владний, наказовий; вимога, наказ, закон. Словник української мови трактує імператив як беззастережну, категоричну вимогу; веління, наказ [7].

У словнику Merriam-webster імператив визначається як: 1) те, що виражає волю і впливає на поведінку іншого; 2) те, що виражає блага, вмовляння, необхідність; 3) те, що має можливість стримувати, контролювати [8]. Обґрунтовуючи бізнес-імперативи, К. Карабелі (Carl Carabelli) наголошує на тому, що вони мають вирішальне значення для успіху, знаходяться в основі формування мети бізнесу [9]. Розглядаючи генезис імперативу, необхідно зазначити, що вперше це поняття вжив у XVIII ст. філософ І. Кант (I. Kant) у праці «Критика практичного розуму» (*Kritik der praktischen Vernunft*, 1788 р.) [10] як особливі правила, що містять об'єктивний примус до вчинків певного виду. Згідно з групуваннями І. Канта, виділяється дві групи імперативів: гіпотетичні (правила вміння та розсудливості) і категоричні (моральні закони). Вчення І. Канта спрямоване на дослідження імперативів у філософському пізнанні людини.

Окрім філософії, поняття «імперативи» отримало розповсюдження у лінгвістиці, юриспруденції, економіці. З огляду на ототожнення в багатьох наукових публікаціях понять «імператив», «детермінант», «чинник/фактор/драйвер», вважаємо необхідним їх розмежування. Так, «чинник/фактор/драйвер» розглядаються як джерело впливу, тобто те, що чинить вплив, а «детермінант» – це складник, компонент, визначник, причина, умова.

Базуючись на сутності терміна «імператив» та його розумінні в економічній площині, можна визначити, що загалом імперативи економічної безпеки промислових підприємств – визначальні вимоги та цільові орієнтири до неї як до цілісного утворення та до її окремих складників.

В економічних дослідженнях імперативи розглядаються на різних рівнях (мікро-, мезо-, макро-); відповідно до цього їх змістовне наповнення, прояви, вимірність та інші параметри можуть різнитися. Так, у макроекономічних дослідженнях

проф. О. Швиданенко виокремлює такі основні імперативи забезпечення конкурентних переваг країни у контексті прогресивних глобалізаційних тенденцій, як інформатизація, інноваційність, економічна демократизація, безпека розвитку, якість людських ресурсів, глобальне мислення, підприємництво, соціальна відповідальність [3, с. 11].

Значною мірою до цього привело неналежне програмування розвитку вітчизняного підприємництва за період 1991–1999 рр. (у 1993 р. була схвалена Програма державної підтримки підприємництва в Україні, а на 1997–1998 рр. затверджено Програму розвитку малого підприємництва в Україні, проте вони не ґрунтувалися на відповідних нормативно-методичних засадах програмування у тому числі (наявності єдиного закону), а також були побудовані на принципах планової економіки, зокрема, щодо централізованого розподілу потоків фінансової підтримки [1, с. 3]). Лише у 2000 р. було прийнято Закон України «Про національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» та затверджено «Заходи щодо реалізації Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні на 2001 р.» [2].

Незважаючи на загальнодержавне визнання ролі підприємництва, яку воно відіграє у забезпеченні соціально-економічного розвитку держави та її регіонів, наявна в Україні політика державного регулювання підприємництва певною мірою має декларативний характер, а практика її реалізації характеризується окремими, не пов'язаними в єдину систему непослідовними заходами, які не визначають критичним чином розвиток цього сектору економіки та забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності в державі загалом. Необхідно зазначити, що в Україні лише протягом останніх років спостерігається, що центральні органи державного управління звертають увагу на проблеми забезпечення економічної безпеки держави. Проте ще на неналежному рівні державні службовці вищого рівня усвідомлюють системотворчу роль економічної безпеки підприємництва у її зміцненні.

Програми підтримки підприємництва стосуються лише сектору малого бізнесу, а отже, не передбачають будь-яких стратегічних планових заходів розвитку усіх секторів підприємництва, в тому числі у територіально-секторальному аспекті, у реальному секторі економіки, у галузях із значною доданою вартістю, формування раціональної галузевої структури економіки (причому у контексті не лише відсоткового співвідношення обсягів виробництва і реалізації продукції за галузями економіки, але й співвідношення елементів складу соціально-економічної системи); засвідчують відсутність цілісної концепції державної підтримки підприємництва.

У межах цього дослідження доцільно визнати, що вітчизняна система стратегічного планування розвитку підприємництва характеризується значними недоліками (у контексті зміцнення економічної безпеки підприємництва в Україні) (рис. 1).

По-друге, відсутня належна спадковість програм, які не є навіть елементом середньострокового прогнозування (оскільки розробляються лише на один рік), низькою є якість роботи з визначення стратегічних цілей, спостерігається нечіткість їх формулювання, що перешкоджає поставити їм у відповідність систему адекватних кількісних показників-вимірників рівня досягнення цілей; пріоритетні завдання не підпорядковуються основній меті підтримки підприємництва, що пояснюється відсутністю строгої ієрархії в системі цілей.

По-третє, усталений перелік кількісних індикаторів для оцінки результативності програмних

заходів (кількість діючих малих підприємств на одну тисячу осіб наявного населення; чисельність працівників на малих підприємствах та кількість створених нових робочих місць; кількість підприємців – фізичних осіб; кількість фермерських господарств; частка малих підприємств у загальних обсягах реалізації продукції (послуг); кількість об'єктів інфраструктури бізнесу; кількість осіб, які отримали допомогу та/чи пройшли підготовку у центрах зайнятості) є неповноцінним, оскільки практично за кожним із напрямів підтримки не є забезпеченим належними статистичними даними для розрахунку цільових індикаторів, відображає лише кількісні показники, не містить аналізу показників-дестимуляторів розвитку підприємництва.

По-четверте, обсяги фінансування програм підтримки підприємництва в Україні не є науково та/чи ресурсно обґрунтованими, змінюються хаотично як на центральному, так і на регіональному та місцевому рівнях

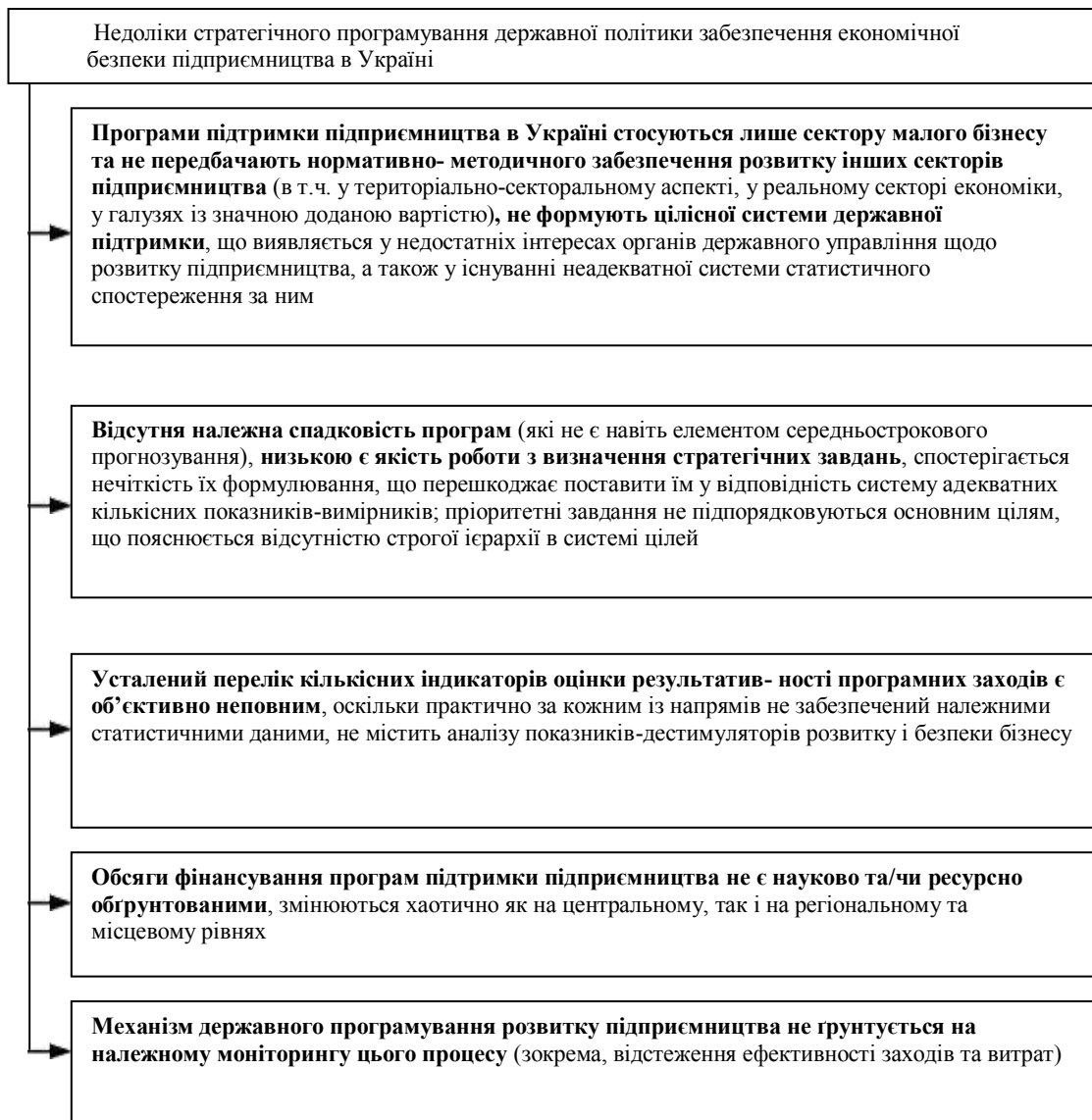

Рис. 1. Недоліки стратегічного програмування державної політики забезпечення економічної безпеки підприємництва [7]

тично як на центральному, так і на регіональному та місцевому рівнях.

По-п'яте, механізм державного програмування не передбачає належного моніторингу цього процесу (зокрема, відстеження ефективності заходів та витрат на їх реалізацію), практично відсутнє обґрунтування сукупності показників моніторингу результатів реалізації програмних заходів. З метою запровадження ефективного моніторингу економічної безпеки підприємництва в Україні доцільною є класифікація його систем з урахуванням різноманітності аспектів, які є суттєвими з огляду на завдання державного регулювання та підтримки підприємництва [6, с. 16–17]: нормативно-правової бази; рівня розвитку підприємництва; досягнення мети програм підтримки та забезпечення економічної безпеки підприємництва з позицій бюджетування.

Наведене доводить, що вітчизняне програмування розвитку малого підприємництва не лише не в змозі увібрати в себе функцію забезпечення економічної безпеки підприємництва, а й саме характеризується значними недоліками, які в поєднанні з системними перешкодами розвитку підприємництва не дозволяють сформувати належне економічне та правове середовище для ведення бізнесу.

З огляду на значну взаємозумовленість (визнану на вищому рівні державного управління) економічної безпеки підприємництва та соціально-економічного розвитку держави, гарантування її економічної безпеки, добробуту громадян [7] доцільно започаткувати практику розроблення і реалізації заходів Національної програми забезпечення економічної безпеки підприємництва в Україні.

Заходи цієї програми мають ґрунтуватися на затвердженій Стратегії, а імплементація цього

стратегічного програмного документа у вітчизняну систему програмування державної соціально-економічної політики може бути здійснена за такими напрямками, як:

1) прийняття та реалізація окремої загальнодержавної програми (яка може реалізовуватися центральними органами державного управління, а фінансові ресурси на конкурсних засадах рівномірно або за погодженим принципом розподілятися за регіонами країни або передбачати розроблення і реалізацію регіональних та місцевих програм);

2) прийняття та реалізація загальнодержавної програми, в межах якої програма сприяння розвитку сектору малого підприємництва буде представлена окремим розділом;

3) внесення заходів із забезпечення економічної безпеки підприємництва до програм соціально-економічного розвитку держави та/чи програм у межах реалізації Стратегії національної безпеки України, прийнятої у 2007 р. [8].

У структурі національної економіки України в умовах зовнішньої військової агресії основну доміную розвину мають підприємства оборонно-промислового комплексу. Головний комплекс проблем і основні причини поточного неблагополуччя багатьох підприємств криються як у структурних, так і в тимчасових фінансово-економічних та кон'юнктурних чинниках (рис. 2). Усі ці чинники мають інституційний характер, тобто спричинені наявною нормативно-регулюючою системою та інститутами впливу на діяльність великих промислових підприємств.

Як можна побачити з рис. 2, причини таких інституційних загроз криються як у внутрішньому середовищі промислових підприємств, так і у сформованому полі дій зовнішнього середовища.

Рис. 2. Інституційні загрози функціонування підприємств оборонно-промислового комплексу України

Джерело: складено автором

Тому одним із завдань забезпечення економічної безпеки підприємств має стати трансформування внутрішньої системи господарювання до наявного зовнішнього інституційного середовища з метою адекватної та вчасної реакції на соціально-економічні виклики.

Результативність системи економічної безпеки промислових підприємств дуже великою мірою залежить від ефективності інституційної бази суспільства – сукупності економічних, політичних і соціальних інституцій. Інституційні передумови створюють умови для руху інформації (нормативної, неофіційної), формування корпоративної культури підприємства, а у сфері економічної безпеки – формування інформаційної бази для розроблення та прийняття управлінських рішень щодо безпечно-забезпечувальної діяльності підприємства.

Інституційні передумови визначають сприятливість інституційного середовища діяльності підприємства, створюють підґрунтя налагодження його взаємозв'язків із суб'єктами зовнішнього середовища, визначають складність системи економічної безпеки підприємства. Вплив інституційного середовища на систему економічної безпеки підприємства є невідчутним, але дуже інтенсивним.

Вплив інституційного середовища на функціонування системи економічної безпеки підприємств показаний на рис. 3.

Розкриваючи вплив інституційного середовища на створення та функціонування системи економічної безпеки підприємств, слід зазначити таке:

– по-перше, інституційне середовище підприємств ОПК визначає необхідний рівень трансакційних витрат. Розвинене інституційне середовище сприяє якщо й не мінімізації трансакційних витрат, то принаймні усталеності їх величини, дає змогу збільшити міру їх прогнозованості. І навпаки, нерозвинене інституційне середовище приводить до зрос-

тання трансакційних витрат як ціни взаємодії підприємства із суб'єктами зовнішнього середовища;

– по-друге, інституційне середовище прямо визначає рівень захисту інтересів і прав підприємства державними агентами: у розвиненому інституційному середовищі передбачається, що є сукупність державних агентів, які займаються регулюванням відносин учасників ринку.

Інституційне середовище визначає міру захисту прав, майна та інтересів підприємств оборонної промисловості, тобто безпосередньо визначає дію елементів механізму функціонування їх системи економічної безпеки. Дія елементів механізму є різною – від залучення формальних механізмів судової влади до вдавання до неформальних традицій виконання навіть усних угод та прийнятих на себе зобов'язань. У першому разі для захисту прав, майна та інтересів підприємства залучаються державні (державна судова влада) або недержавні агенти (арбітражний суд), які наділені правом ухвалення відповідних рішень.

Передбачуваність, прогнозованість зовнішнього середовища є головною умовою результативності майже всіх видів управлінської діяльності підприємств, а не лише результативного функціонування системи економічної безпеки. Так, передбачуваність, прогнозованість зовнішнього середовища є одним із постулатів стратегічного управління підприємствами: на основі прогнозованого стану зовнішнього середовища підприємств визначається бажаний їх стан та способи його досягнення. Прозоре стабільне інституційне середовище підприємств оборонної промисловості дає змогу надійно (безумовно, з певними варіантами) прогнозувати стан зовнішнього середовища підприємств та сформувані можливі сценарії їхньої діяльності. Кількість і надійність сценаріїв функціонування системи економічної безпеки

Рис. 3. Вплив інституційного середовища на функціонування системи економічної безпеки промислових підприємств

Джерело: складено автором

промислових підприємств прямо залежить від міри прогнозованості зовнішнього середовища.

Отже, щоб забезпечити розвиток економічної безпеки промислових підприємств, необхідно в процесі побудови системи економічної безпеки підприємств враховувати характер впливу інституційного середовища та її складність. Характер впливу інституційного середовища – не єдина детермінанта, що визначає особливості побудови системи економічної безпеки підприємств, її функції, властивості, режим функціонування та дію механізму функціонування системи.

У сучасних умовах розвитку суспільства рівень національної безпеки вимірюється у розрізі несилових складників її забезпечення, зокрема економічної, зовнішньополітичної, соціальної, екологічної, інформаційної безпеки тощо. Так, якщо у першій половині ХХ ст. домінантою державної політики було інтенсивне зростання промислово-оборонного комплексу, то вже з другої половини ХХ ст. головним пріоритетом стає економічна безпека. Зміна пріоритетів національної безпеки пояснюється багатьма причинами (рис. 4).

Отже, національну безпеку доцільно трактувати як спроможність держави своєчасно реагувати на внутрішні та зовнішні дестабілізуючі чинники, які проявляються у формі економічної, соціальної, політичної, військової та інших загроз, наявність яких може призвести до глибоких соціально-економічних потрясінь та порушення цілісності країни.

Саме тому головною стратегією держави у забезпеченні національної безпеки є реалізація заходів, спрямованих на мінімізацію залежності функціонування національної економіки від зовнішніх джерел шляхом її структурної перебудови, яка б забезпечила поступальний розвиток та конкурентоспроможність на світовій арені.

Оскільки безпека держави у всіх її формаціях реалізується через відповідне державне фінансування, основою якого є створений внутрішній валовий продукт, то чи не найважливішим її складником є саме економічна безпека. Вона характеризується таким

станом національної економіки, який дає змогу зберегти стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечує конкурентоспроможність держави, її незалежність від зовнішнього середовища та економічний добробут населення. На рис. 5 наведені основні характеристики економічної безпеки України.

Кардинально протилежна ситуація у сфері безпеки, зокрема її економічного складника, характерна для України на сучасному етапі її становлення та розвитку. На рис. 6 наведені наявні загрози економічній безпеці України.

Криза на підприємстві – це процес зміни, руйнування сформованої структури зв'язків, відносин, виходом з якого може стати або заново сформована структура зв'язків, відносин, або ліквідація підприємства.

Найчастіше кризі передують поява визначених ознак, що слугують попередженням для фахівців, менеджерів організації:

- погроза цілям і цінностям;
- скорочення часу на реакцію;
- необхідність невідкладності, терміновості дій;
- перешкоди в ефективному здійсненні виробничого процесу, просуванні продукції до споживача.

Для того щоб надати обґрунтовані пропозиції щодо запровадження першочергових заходів з реалізації інтересів державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки, було б доцільно провести моніторинг основних індикаторів економічних показників (рис. 7). Найголовнішими є показники валового внутрішнього продукту та сальдо платіжного балансу. Решта індикаторів є похідними.

Таким чином, у сучасних реаліях розвитку суспільства пріоритетом національної безпеки стають спроможність держави протистояти зовнішнім та внутрішнім дестабілізуючим чинникам, які проявляються у формі економічних потрясінь; мінімізація залежності від зовнішньої кон'юнктури шляхом структурної перебудови й модернізації економіки та розширення внутрішнього ринку.

Основними стратегічними напрямками економічної безпеки промислових підприємств у

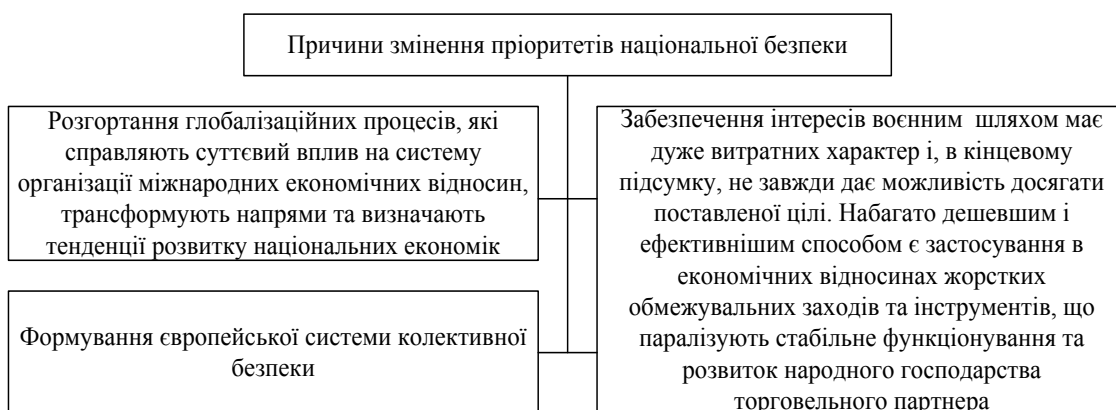

Рис. 4. Причини зміни пріоритетів національної безпеки [6]

Рис. 5. Характеристики економічної безпеки України [4]

Рис. 6. Загрози економічній безпеці України

Джерело: складено автором

системі національної безпеки країни та плідної співпраці України та країн ЄС, затвердженими на офіційному рівні у сфері економічних реформ щодо зміцнення промисловості держави, мають стати:

1. Функціонує ринкова економіка:

– Подальший прогрес у створенні функціонуючої ринкової економіки, включаючи ціноутворення,

контроль державної допомоги, правового середовища, що забезпечує справедливую конкуренцію між економічними операторами.

– Подальший прогрес у поступовому наближенні законодавства до ЄС і забезпечення його ефективного здійснення.

– Реалізація стратегії наближення законодавства за пріоритетними напрямками, у тому

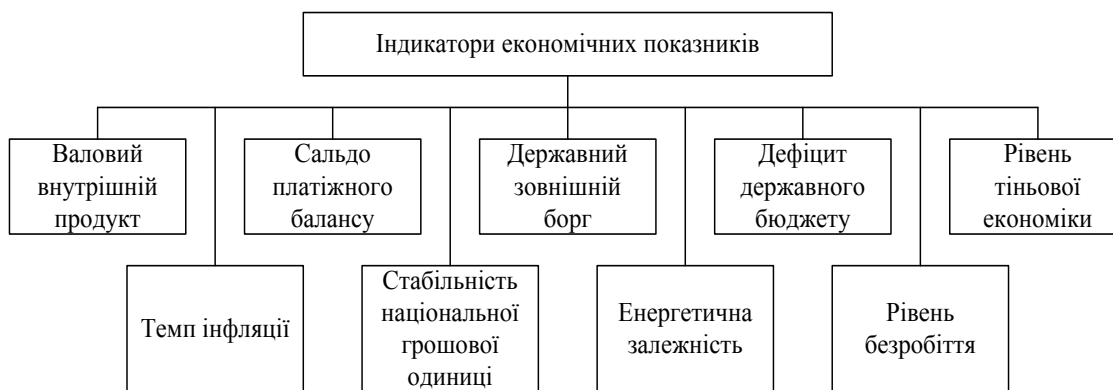

Рис. 7. Індикатори економічних показників, які необхідні для моніторингу [8]

числі підвищення якості та узгодженості документів.

– На основі взаємного рішення завершення спільної роботи для підготовки плану-графіка і визначення пріоритетів для моніторингу і сприяння здійсненню.

– Усунення протиріччя між положеннями Закону України «Про оборону України» від 06.12.1991 № 1932-XII та Рішенням РНБО «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності» від 28.08.2014 р.

2. Поліпшення інвестиційного клімату, включаючи забезпечення прозорості, передбачуваності та спрощення регулювання на його застосування:

– Провести консультації з вітчизняними та іноземними організаціями, розробити програму щодо роботи для подальшого здійснення регуляторної реформи, спрямованої на зниження адміністративних бар'єрів на шляху розвитку підприємств оборонно-промислового комплексу.

– Забезпечити однакове застосування правил по всій Україні на центральному та регіональному рівнях.

– Прийняти та впровадити систему оцінки впливу регулятивних заходів, консультації зацікавлених сторін, щоб забезпечити прозорість (передбачуваність регуляторного середовища).

3. Фіскальна та монетарна політика, політика обмінного курсу:

– Закріпити прогрес, досягнутий у реалізації політики макроекономічної стабілізації та зростання;

– Зміцнити незалежність Національного банку України, у т. ч. запотреби внести зміни до Закону України «Про Національний банк України» для приведення його у відповідність до стандартів ЄС.

– Посилити фінансову стійкість, у т. ч. шляхом здійснення податкової реформи та вжиття заходів середньострокової тенденції в пенсійній системі.

На основі даних попереднього аналізу розробляється система антикризового управління, яка передбачає низку пов'язаних заходів, серед яких мають бути організаційні, виробничі, економічні, інвестиційні, зовнішньоекономічні, соціальні, еко-

логічні тощо. Особливо необхідно виділити такі напрями антикризового управління:

– аналіз руху акцій корпорації на вторинному ринку, проведення заходів з удосконалення;

– аналіз керованості підприємством, проведення заходів, спрямованих на її підвищення;

– спеціальний аналіз співвідношення боргових зобов'язань;

– розроблення і виконання програми ненароцування боргів;

– розроблення і здійснення програми погашення боргів;

– розроблення і проведення змін виробництва;

– розроблення маркетингової підпрограми;

– розроблення та здійснення програми залучення інвестицій;

– проведення роботи з персоналом;

– розроблення і здійснення реструктуризації підприємства;

– розроблення процедури банкрутства;

– розроблення та вибір варіантів санації підприємства.

Висновки. Отже, для забезпечення стабільної економічної безпеки державна політика першочергово повинна бути спрямована на реалізацію двох стратегічних напрямів: структурну перебудову народного господарства, його модернізацію та розширення внутрішнього ринку шляхом забезпечення умов для припливу інвестиційного капіталу.

Для забезпечення економічної безпеки потрібне врахування характеру та впливу інституційного середовища в процесі побудови системи економічної безпеки підприємств. Інституційне середовище дає змогу підприємствам оборонної промисловості законним чином відстоювати свої інтереси та права у взаємодії із суб'єктами зовнішнього середовища, з числа яких найважливішими слід визнати органи державної влади. І навпаки, у разі відсутності можливості у зазначених підприємств відстоювати свої інтереси та права інституційне середовище стає джерелом загроз їхній економічній безпеці. Також розвинене інституційне середовище містить сукупність державних структур, які можуть стати

на захист інтересів підприємств оборонної промисловості у разі їх порушення. Для подальшого забезпечення економічної безпеки підприємства розробляється система антикризового управління, яка має низку спеціалізованих заходів.

Таким чином, економічна безпека держави – це стан економіки і державних інститутів, які передбачають гарантований захист національних інтересів, гармонійний, соціально-орієнтований розвиток країни загалом, достатній економічний і промисловий потенціал навіть за найнесприятливіших варіантів розвитку внутрішніх та зовнішніх процесів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Айвазян З.А. Антикризисное управление: сущность стабилизационной программы / З. А. Айвазян, В. В. Кириченко // Эксперт. 2001. № 8.
2. Антикризове управління підприємством: Навч. посіб./ З.Є. Шершньова, В.М. Багацький, Н.Д. Гетманцева; За заг. ред. З.Є. Шершньової. К.: КНЕУ, 2007. 680 с.
3. Бесчастный А.В. Экономическая безопасность Украины в контексте мировой экономической кризиса // Экономика и держава. 2009. № 15. С. 67–69.
4. Жаліло Я. Інституційні засади формування ефективної економічної стратегії держави / Я. Жаліло // Модернізація управління національною економікою : зб. мат. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (25–26 листопада 2016 р.) / редкол.: І. Малий (голова) та ін. К., 2016. С. 93–97.
5. Кириченко О.А. Проблемы управления экономической безопасностью субъектов хозяйствования : монография / О.А. Кириченко, В.С. Сідак, С.М. Лаптев та ін. К. : УЕП «Крок», 2008. 401 с.
6. Паньков В. Экономическая безопасность: мирохозяйственный и внутренний аспект // Внешнеэкономические связи. 1992. Вып. 8. С. 5–18.
7. Пастернак-Таранущенко Г.А. Экономическая и национальная безопасность Украины // Экономика Украины. 1994. № 2. С. 51–57.
8. Стратегія національної безпеки України на 2010–2015 рр. URL: <http://www.cirs.kiev.ua/cs/en/home/98-2010-2015-.html>.
9. Стукало Н. Глобальні імперативи розвитку національних фінансових систем : автореф. дис. ... докт. екон. наук : спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / Н. Стукало ; ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». К., 2009. 50 с.
10. Тимків І. Система сучасних соціально-економічних імперативів глобального розвитку / І. Тимків // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». 2014. Вип. 6. Ч. 1. С. 133–136.
11. Тимків І. Соціально-економічні імперативи глобального розвитку : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / І. Тимків ; ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». К., 2010. 25 с.
12. Швиданенко О. Глобальна парадигма конкурентоспроможності: імперативи становлення

та розвитку : автореф. дис. ... докт. екон. наук / О. Швиданенко; Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. К., 2007. 58 с.

13. Carabelli C. The Definition of “Business Imperative” / C. Carabelli. URL: <http://smallbusiness.chron.com/definition-business-imperative-25055.html>.

REFERENCES:

1. Ayvazyan Z.A. Antykrizysnoye upravlenye : sushchnost' stablyzatsyonnoy prohrammy / Z.A. Ayvazyan, V.V. Kyrychenko // Ékspert. – 2001. – № 8.
2. Antykrizove upravlinnya pidpryyemstvom: Navch. posib./ Z.YE. Shershnyova, V.M. Bahats'kyi, N.D. Hetmantseva; Za zah. red. Z.YE. Shershnyovoyi. K.: KNEU, 2007. 680 s.
3. Beschastnyy A.V. Ekonomichna bezpeka Ukrayiny u konteksti svitovoyi ekonomichnoyi kryzy // Ekonomika i derzhava. 2009. № 15. S. 67–69.
4. Zhalilo YA. Instytutsiyni zasady formuvannya efektyvnoyi ekonomichnoyi stratehiyi derzhavy / YA. Zhalilo // Modernizatsiya upravlinnya natsional'noyi ekonomikoyu : zb. mat. IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (25–26 lystopada 2016 r.) / redkol.: I. Malyy (holova) ta in. K., 2016. S. 93–97.
5. Kyrychenko O.A. Problemy upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoyu sub"yektiv hospodaryuvannya : monohrafiya / O.A. Kyrychenko, V.S. Sidak, S.M. Laptev ta in. K. : UEP “Krok”, 2008. 401 s.
6. Pan'kov V. Ékonomycheskaya bezopasnost': myrokhozyaystvennyy y vnutrennyy aspekt // Vneshneékonomycheskye svyazy. 1992. Vyp. 8. S. 5–18.
7. Pasternak-Taranushchenko H.A. Ékonomycheskaya y natsyonal'naya bezopasnost' Ukrainy // Ékonomyka Ukrainy. 1994. № 2. S. 51–57.
8. Stratehiya natsional'noyi bezpeky Ukrainy na 2010–2015 rr. URL: <http://www.cirs.kiev.ua/cs/en/home/98-2010-2015-.html>.
9. Stukalo N. Hlobal'ni imperatyvy rozvytku natsional'nykh finansovykh system : avtoref. dys. ... dokt. ekon. nauk : spets. 08.00.02 “Svitove hospodarstvo i mizhnarodni ekonomichni vidnosyny” / N. Stukalo ; DVNZ “Kyiv's'kyi natsional'nyy ekonomichnyy universytet imeni Vadyma Het'mana”. K., 2009. 50 s.
10. Tymkiv I. Systema suchasnykh sotsial'no-ekonomichnykh imperatyviv hlobal'noho rozvytku / I. Tymkiv // Naukovyy visnyk Kherson's'koho derzhavnogo universytetu. Seriya “Ékonomichni nauky”. 2014. Vyp. 6. CH. 1. S. 133–136.
11. Tymkiv I. Sotsial'no-ekonomichni imperatyvy hlobal'noho rozvytku : avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : spets. 08.00.02 “Svitove hospodarstvo i mizhnarodni ekonomichni vidnosyny” / I. Tymkiv ; DVNZ “Kyiv's'kyi natsional'nyy ekonomichnyy universytet imeni Vadyma Het'mana”. K., 2010. 25 s.
12. Shvydanenko O. Hlobal'na paradyhma konkurentospromozhnosti: imperatyvy stanovlennya ta rozvytku : avtoref. dys. ... dokt. ekon. nauk / O. Shvydanenko ; Kyiv's'kyi natsional'nyy ekonomichnyy universytet imeni Vadyma Het'mana. K., 2007. 58 s.
13. Carabelli C. The Definition of “Business Imperative” / C. Carabelli. URL: <http://smallbusiness.chron.com/definition-business-imperative-25055.html>.

Avanesova N.E.Doctor of Economics,
Professor of the Department of Finance and Credit
Kharkiv National University construction and architecture**Sereda K.G.**Master's Degree of the Department Finance and Credit
Kharkiv National University construction and architecture**Kirichok V.N.**Master's Degree of the Department of Finance and Credit
Kharkiv National University construction and architecture**IMPORTS OF ECONOMIC SAFETY OF THE ENTERPRISE:
STRATEGIC APPROACH AND ANTI-CRISIS MEASURES**

The purpose of the strategy of development and strengthening of economic security of entrepreneurship should be to recognize the satisfaction of the aggregate needs of business entities, the state and its citizens, the achievement of which is ensured by free, equal access, favorable economic and legal environment for business, implementation of strategic decisions and anti-crisis measures, and also sustainable and structurally balanced development of entrepreneurship, and through it – the economy and society.

In today's market conditions, there is a need to consider the etymology of this scientific category in order to determine its essence, depth of content, and, accordingly, the isolation and analysis of key imperatives for the development of economic security of enterprises within a strategic approach.

The purpose of the article is to determine the strategic directions of ensuring the economic security of enterprises in the system of national security of the state at the intersection of the courses of European integration and globalization by applying strategic approaches taking into account the crisis situation in the country.

Despite the national recognition of the role of entrepreneurship, which it plays in ensuring the socio-economic development of the state and its regions, the policy of state regulation of entrepreneurship existing in Ukraine to a certain extent is declarative, and the practice of its realization is characterized by separate, unconnected in a single system measures that do not critically determine the development of this sector of the economy and ensure the economic security of entrepreneurial activity in the state as a whole.

In order to implement effective monitoring of the economic security of entrepreneurship in Ukraine, it is expedient to classify its systems taking into account the diversity of aspects that are essential in view of the tasks of state regulation and support of entrepreneurship: the legal framework; the level of entrepreneurship development; achievement of the objectives of the programs of support and economic security of entrepreneurship from the standpoint of budgeting.

The above proves that domestic programming for the development of small business is not only incapable of absorbing the function of ensuring the economic security of entrepreneurship in a crisis situation and the introduction of anti-crisis measures to improve the strategic potential of industrial enterprises, but also characterized by significant shortcomings that, in combination with system barriers the development of industrial business does not allow, but also block the factors necessary for the development and stimulation of the proper economic and legal environment business country in the modern world.